Røsnæsspidsens nyere overdrev

Røsnæsspidsen set imod vest fra Trællebakken. Disse overdrev var dyrket jord indtil 1994.

Hans Guldager Christiansen og Carsten Clausen

2. udgave, august 2019

INDLEDNING
I foråret 2019 aftalte Carsten Poulsen, Naturstyrelsen Midtsjælland med CC og HGC at undersøge de nyere overdrev på Røsnæsspidsen. Undersøgelsen skulle belyse kvaliteten af de overdrev, som er omlagt fra dyrkede arealer til overdrev 1994 og 2007.

METODE
Vi aftalte at bruge metodik fra beregning af naturtilstand på §3 arealer, dvs. at benytte ”Feltskema til Overdrev”, version 105 (fra okt. 2018) og den tilhørende ”Tekniske anvisning for besigtigelse af §3-natur, version 105” (fra okt. 2018), som Institut for Bioscience er ansvarlig for.

Metoden indebærer, at man for hvert overdrev får en registrering af både strukturelle forhold og en artsregistrering. Vi aftalte at benytte den udvidede artsregistrering, som består i, at man udarbejder en fuldstændig floraliste et dokumentationsfelt i en cirkel med 5 m radius. Dokumentationsfelterne udlægges dels på det floristisk set bedste del af overdrevet og dels på det ringeste sted. Cirklen fastlægges ved UTM-koordinater, så feltet kan genfindes. Desuden noteres overdrevets øvrige arter på feltskemaet og overdrevets strukturmæssige forhold noteres også.

Både overdrevets strukturelle forhold og artsregistreringen karakteriseres med et tal, som omregnes til værdier mellem 0 og 1. Et gennemsnit af de to index'er er et mål for overdrevets naturtilstand. De tre index'er (struktur-, arts- og naturtilstandsindex) beregnes af indtastningsprogrammet, og resultatet står i tabel side 21 for hvert af overdrevene. Inden disse tal forelå d. 2-8-19 forsøgte vi ud fra feltskemaerne at opregne hvert overdrevs stjerne-arter og problem-arter. MEN det viser sig ikke helt at være de samme arter, som programmet benytter. Alligevel har vi ladet den oprindelige tekst stå under hver overdrev i den tro, at der er ret stor overensstemmelse mellem feltskemaernes og programmets stjerne- og problem-arter.

Vi påbegyndte vores registrering d. 12-5-2019 med overdrev 406. Her var kun få græsser i skred, og f.eks. blomstrede kløver-arterne ikke endnu, så det er muligt, at noget er overset især på de første overdrev. Det er også svært at se, om f.eks. syre-arterne er dusk-syre eller alm. syre på det tidspunkt, og her har vi registreret syre-arterne som dusk-syre. Rækkefølgen på overdrevene, vi undersøgte var: 406, 409, 404, 405, 410, 417, 421, 423, og vi sluttede med overdrev 413 den 1-6-2019.

Et enkelt besøg på en lokalitet er slet ikke tilstrækkelig til at få alt med. Især de sene arter kan i bedste fald være svære at identificere i maj måned. F.eks. var overdrev 413 fuld af blomstrende aks af alm hvene ved besøg d. 27/6, hvor vi en måned tidligere slet ikke så den.

OVERDREVENE
På figur 1 ses de i alt 9 undersøgte overdrev. Det er overdrevene vest for Naturskolen, som først blev omlagt fra dyrkning, hvilket skete i 1994. Det gælder også overdrevet syd for Naturstyrelsen, nr. 413 med Vågehøj. De øvrige 3 store overdrev øst for Naturskolen er omlagt fra dyrkning til overdrev i 2007. Tre overdrev er omlagt tidligere, nemlig ca. 1970 (Gabelav i 1974). De er ikke medtaget i denne undersøgelse, og de er alle tre klassificeret som §3-overdrev.

Røsnæsspidsen ejes af Staten og forvaltes af Naturstyrelsen Midtsjælland.
Figur 1.

Overdrev 404

Overdrev 404 ligger imod syd mellem grusvejen og sydkysten op imod det ugræssede areal yderst på Røsnæsspidsen. Overdrevet er mod syd hegnet fra et §3-registreret overdrev, som i øvrigt er stærkt trængt af et slåenkrat, der burde bekæmpes. Midt på arealet ligger et mindre vandhul. Vi har ikke registreret den smalle bræmme af eng mellem overdrev og vandhullet.

Overdrevet er jævnt og ensartet og er domineret af knold-ranunkel, tusindfryd og græsser. Overdrevets vegetation bedst udviklet længst ude imod kysten og vestpå op ad slåenkrattet, og her har vi lagt registreringsfeltet (404,1) i det sydvestlige hjørne, se foto side 5. Her står bl.a. en del vej-engelskgræs. I det øvrige ensartede overdrev lagde vi et registreringsfelt nord for Fiskerhus på et sted, hvor blød hejre dominerede (404,2, det ringeste sted). Overdrevet har ikke været dyrket siden 1994.

Signaturer fra Feltskema til overdrev:
N: N-følsom art, K: kalkholdig bund, S: sur bund, # problem-/invasiv art, *: værdifuld art,
**: særlig værdifuld art.

De med stjerne (*) markerede arter på feltskemaet for overdrev er vist i tabellen herunder:

Arter på overdrev 404	**Symbol**
Engelskgræs, vej-	NS*
Frytle, mark-	NS*
Høgeurt, håret	NS*
Hønsetarm, femhannet	*
Knopurt, stor	K*
Kodriver, hulkravet	K*
Kællingetand, alm.	N*
Ranunkel, knold-	*
Snerre, gul	N*
Svingel, fåre-	NS*

Vi fandt andre arter på overdrevet, som ikke står på ”Feltskema til Overdrev”, og som alligevel er planter, der indikerer god naturkvalitet. Hos Leth (2006) regnes følgende arter som positiv-arter, hvilket svarer til stjerne-arter på feltskemaerne. Arterne er:

Bakke-tidsel (HP), dunet vejbred (AP), nikkende limurt (HP), stribet kløver (HP), vår-vikke (HP).

Forkortelserne her i tabellen er også de samme i de følgende tabeller i rapporten:
AP: Almindelig positiv-art
HP: Hist-og-her positiv-art
UP: Ualmindelig positiv-art
SP: Sjælden positiv-art
Efter Leth (2006).

#-arter fra overdrevet, som de markeres på feltskemaet: Draphavre, vild kørvel, vej-mælkebøtte, stor nælde, rejnfan, kruset skræppe, blød storkenæb, ager-tidsel, horse-tidsel, tusindfryd,

Kun den mest kystnære del af overdrevet er godt (ca. 10%), mens resten er moderat, ensartet og ret næringsrigt.

Overdrev 404 i forgrunden set imod øst. Den floristisk set bedste del af overdrevet.

Overdrev 405

Overdrev 405 ligger øst for 404 mellem grusvej og sydkysten. En sø ligger centralt i overdrevet. Den ret smalle bræmme af eng mellem vandhul og overdrevet er ikke registreret. Et lille og udtørret vandhul ligger øst for søen. Overdrevet går fra grusvejen og ud til kysten. Et lille skovstykke afskærer overdrevet fra kysten, og mod øst hæver overdrevet sig op imod en bakke.

Vegetationen adskiller sig ikke meget fra den på 404, og køerne har fri adgang til de to overdrev. Det mest interessante stykke ligger ned mod kysten, hvor vi også har lagt registreringsfeltet for det bedste stykke af overdrevet (405,1). Overdrevet har ikke været dyrket siden 1994.

Arter på overdrev 405	**Symbol**
Engelskgræs, vej-	NS*
Frytle, mark-	NS*
Hønsetarm, femhannet	NS*
Kamgræs, alm.	*
Kodriver, hulkravet	K*
Kællingetand, alm.	N*
Ranunkel, knold-	*

Snerre, gul	N*
Svingel, fåre-	NS*

Hos Leth (2006) regnes følgende arter som positiv-arter, hvilket svarer til stjerne-arter på feltskemaerne. Arterne er:
Stribet kløver (HP), dunet vejbred (AP), fliget vejbred (UP) ganske nær stranden.

#-arter: Vild kørvel, vej-mælkebøtte, stor nælde, kruset skræppe, blød storkenæb, ager-tidsel, horse-tidsel, tusindfryd, glat vejbred, tofrøet vikke,

Overdrev 405 og 404 i baggrunden.

Overdrev 406

Overdrev 406 ligger nord for grusvejen og går helt ud til nordkysten, se figur 1 side 3. Det ligger næsten helt imod vest og op til de ugræssede områder på Røsnæsspidsen. Overdrevet er ca. 13 ha stort, og det skråner op imod den stejle nordkyst. Det meste af overdrevet er således sydvendt. Der er 2 store søer omgivet af rørsump og eng på tilsammen 2-3 ha, som altså ikke er overdrev. Jorden er meget sandet. I lavninger mellem bakkerne er vegetationen mere næringsrig end på de tørre bakker, og vegetationen får mere karakter af eng. Området er ikke dyrket siden 1994.

Vi har lavet 3 dokumentationsfelter 406,1 406,2, som er fra 2 værdifulde overdrev og 406,3, som er fra det ringeste sted, vi kunne finde.

Arter på overdrev 406	Symbol
Frytle, mark-	NS*
Gulaks, vellugtende	S*
Høgeurt, håret	NS*
Høgeurt, smalbladet	NS*
Hønsetarm, femhannet	*
Kamgræs, alm.	*
Kodriver, hulkravet	K*
Pimpinelle, alm.	*
Ranunkel, knold-	*
Rundbælg	N*
Star, sand-	NS*
Stenbræk, kornet	*
Stenurt, bidende	N*
Svingel, bakke-	N*

Hos Leth (2006) regnes følgende arter som positiv-arter, hvilket svarer til stjerne-arter på feltskemaerne. Arterne er:
Bakke-Tidsel (HP), gul evighedsblomst (AP), vår-vikke (HP), nikkende limurt (HP).

#-arter fra overdrevet: Hvid-kløver, vild kørvel, vej-mælkebøtte, stor nælde, enårig rapgræs, rejnfan, kruset skræppe, blød storkenæb, ager-tidsel, tusindfryd, tofrøet vikke.

De 11 #-arter står primært i lavninger og på de mere eng-prægede arealer og fylder ikke meget på overdrevet som helhed. Men de trækker selvsagt ned i kvaliteten af overdrevet.

Overdrev 409

Overdrev 409 ligger mellem 406 og Naturskolen. Mod nord er det afskåret fra nordkysten af Skanseskoven og Mademoserne. Det er ca. 10 ha stort. Bakkerne er orienteret imod øst (vest for Mademosen), mod nord tættest på grusvejen, og bakkerne nærmest naturskolen hælder imod vest.

Vegetationen er ret næringsrig ind mod Naturskolen og også i det sydvestlige hjørne. Her er vegetationen meget græsrig og med mange mælkebøtter. De bedste overdrev ligger på de vestvendte bakker, hvor også det ene registreringsfelt (409,1) ligger, og på den nordvendte skråning lige ved grusvejen, hvor det andet af de ”gode” dokumentationsfelter (409,3) ligger. Floraen på de to felter er ikke ens pga. eksponeringen. Det ringeste dokumentationsfelt (409,2) har vi lagt op mod Naturskolen.

Vi gætter på, at forskellen på de bedre og de dårligere dele af overdrevet skyldes forskelle i jordbunden, og altså med mere sandet jord på de bedre steder og mere leret jord nær Naturskolen. Der kan også være gødet forskelligt på overdrevet og måske med mere gødning nær Naturskolen.

Rundt om Mademosen er der et ca. 10 m bælte, som må betegnes eng. For denne begrænsede lokalitet har vi udfyldt et ”Feltskema til fersk eng”. Vi bemærker også, at ud mod grusvejen og mod stien i vest er grænsen til overdrevet markeret med en lille vold. Her vokser adskillige arter,

som ikke gror på overdrevet i øvrigt, f.eks. stod der i den tørre jord mod grusvejen kornet stenbræk og vellugtende gulaks.
På overdrevet som helhed vokser der følgende *-arter:

Arter på overdrev 409	**Symbol**
Frytle, mark-	NS*
Gulaks, vellugtende	S*
Høgeurt, håret	NS*
Hønsetarm, femhannet	*
Kamgræs, alm.	*
Kodriver, Hulkravet	K*
Ranunkel, knold-	*
Stenbræk, kornet	*
Svingel, fåre-	NS*

Hos Leth (2006) regnes følgende arter som positiv-arter, hvilket svarer til stjerne-arter på feltskemaerne. Arterne er:
bakke-tidsel (HP), vår-vikke (HP).

Overdrevets #-arter: Vild kørvel, vej-mælkebøtte, stor nælde, lav ranunkel, enårig rapgræs, rejnfan, butbladet skræppe, kruset skræppe, blød storkenæb, ager-tidsel, horse-tidsel, tusindfryd, glat vejbred, tofrøet vikke.

Alt i alt er overdrev 409 ikke så rigt på stjerne-arter, og der er flere problem-arter.

Overdrev 409 set mod NV og med Mademosen i mellemgrunden.

Overdrev 410

Overdrev 410 er et ca. 12 ha stort overdrev, som ligger mellem grusvejen og Bavnebjerg Skov. Mod vest støder overdrevet op til 405, og køerne kan gå frit mellem overdrevene 404, 405 og 410.

Vegetationen ind mod 405 ligner denne, men i øvrigt er landskabet i 410 meget bakket og derfor mere afvekslende. Trællebakken er ganske høj, over 30 m, og derfor er terrænet ganske kuperet i 410 med bakker, som vender imod alle 4 verdenshjørner. Vegetationen bliver derfor også langt mere varieret end på de nærliggende 404 og 405. Jorden ser meget sandet ud, og toppen på Trællebakken er givetvis et meget tørt voksested. Dette gælder også de sydvendte og vestvendte skråninger. Rundt om en fangfold imod vest er vegetationen meget eutrofieret med store eksemplarer af alm. og rundbladet katost, burre sp. mv.

Vi har lagt 5 m cirklerne med god overdrevsvegetation på henholdsvis en vestvendt skråning på Trællebakken (410,1) og på bakken ud for NØ-hjørnet af Bavnebjerg Skov (410,3). Denne cirkel skråner let imod nord. Det vegetationsmæssigt dårligste sted har vi lagt 5 m cirklen i en sænkning mellem bakkerne nær Naturskolen, hvor floraen virker meget eutrofieret (410,2).

Arter på overdrev 410	**Symbol**
Frytle, mark-	NS*
Gulaks, vellugtende	S*
Høgeurt, håret	NS*
Høgeurt, smalbladet	NS*
Hønsetarm, femhannet	*
Kamgræs, alm.	*
Kodriver, hulkravet	K*
Kællingetand, alm.	N*
Ranunkel, knold-	*
Rundbælg	N*
Snerre, gul	N*
Stenbræk, kornet	*
Stenurt, bidende	N*
Svingel, bakke	N*
Svingel, fåre-	NS*

Stjerne-arterne hos Leth (2006) er:
Dunet vejbred (AP), vår-vikke (HP), stribet kløver (HP), gul evighedsblomst (AP), bakke-jordbær (UP), nikkende limurt (HP).

#-arter: Alm. fuglegræs, hindbær, vild kørvel, vej-mælkebøtte, stor nælde, alm. rapgræs, enårig rapgræs, rejnfan, kruset skræppe, skvalderkål, blød storkenæb, ager-tidsel, tusindfryd, glat vejbred, tofrøet vikke.

Overdrev 410 set imod syd.

Overdrev 413

Overdrevet ligger mellem Naturskolen og Vindekilde. Den 55 m høje Vågehøj ligger på arealet, men er hegnet af fra det græssede areal. Arealet vest for Vågehøj er også hegnet af, og her går heste. Vi har ikke undersøgt denne indhegning.

Vågehøj gør, at overdrevet mest er sydvendt, men der er også betydelige vest- og østvendte partier. Nogle af bakkerne er ganske stejle, f.eks. langs den nord-sydgående vej ned til Vindekilde. Har hele dette parti mon været opdyrket ? Overdrevet gik fra at være dyrket og til at være overdrev i 1994. I dag går køerne frit mellem overdrev 413 og Vindekilde, og de kan derfor let sprede frø fra Vindekilde og til 413.

Vegetationen på overdrev 413 er ualmindelig fin. På det vestvendte skrænter langs vejen ned til Vindekilde kan overdrevet næsten ikke skelnes fra overdrevene i Vindekilde, som aldrig har været dyrket. På stedet, hvor vi lagde 5 m cirklen for det bedste overdrev (413,1) findes liden sneglebælg, kegle-limurt samt de øvrige karakter-arter for EU-naturtypen 6120 ”Tørt Kalksandsoverdrev”, så et fint overdrev er det. Tilmed står her også nikkende kobjælde, som er gullistet i Danmark som en ansvarsart (A) (Stolze og Pihl 1998). Nikkende kobjælde er ellers kendt for ikke at ville indfinde sig på tidligere dyrkede arealer, men her på overdrevet står den i hvert fald på 2 steder og begge steder i adskillige eksemplarer.

Fem m cirkel 417 med nikkende kobjælde i forgrunden og CC bagved.

Pænt store dele af arealet er et godt overdrev. Liden sneglebælg er rødlistet som ”Næsten Truet” (NT) på Den Nationale Rødliste. Og den vokser mange steder på de syd- og vestvendte partier. På ret store dele af overdrevet er stribet kløver den dominerende art. Overdrevet imod vest er anderledes med f.eks. dunet vejbred som en udbredt art, og den findes ikke på de mere sandede partier af resten af overdrevet.

Vågehøj er som nævnt hegnet af fra overdrevet. Vi har lavet en floraliste for Vågehøj. Her vokser skærmplanten seglblad i mængde. Seglblad er ret almindelig i NV-Sjælland, men ellers er den ret sjælden til manglende i Danmark (Hartvig 2015). Den har stået på Vågehøj i hvert fald siden 1969, hvor den kun fandtes i få eksemplarer (Christiansen et al 2009). Nu breder den sig også ned over overdrev 413. På Vågehøj kan man også finde de tre nærtstående arter foder-lucerne, sand-lucerne og segl-sneglebælg. Bakken er i øvrigt domineret af draphavre. Øvrige arter, usorteret:

Alm. rajgræs, blød storkenæb, enårig rapgræs, knold-ranunkel, håret høgeurt, vild kørvel, gråbynke, læge-oksetunge, blød hejre, gold hejre, fin kløver, stor nælde, alm. markarve, femhannet hønsetarm, rank vejsennep, burre-snerre, bakke-svingel, rød tvetand, ager-snerle, feber-nellikerod, tofrøet vikke, gul snerre, gærde-valmue, skvalderkål, ager-tidsel, horse-tidsel, sød astragel, vild kørvel, rød svingel, kruset skræppe, humle-sneglebælg, mælkebøtte sp., pyrenæisk storkenæb, alm. røllike, bakke-forglemmigej, gul kløver, udspærret dværgbunke, lancet-vejbred, kornet stenbræk.

Ask, engriflet tjørn, æble sp., slåen, fugle-kirsebær, mirabel.

På overdrevet findes disse værdifulde arter, stjerne-arter:

Arter på overdrev 413	**Symbol**
Tidlig dværgbunke	NS*
Vej-engelskgræs	NS*
Mark-frytle	NS*
Vellugtende gulaks	S*
Håret høgeurt	NS*
Femhannet hønsetarm	*
Alm. kamgræs	*
Stor knopurt	K*
Hulkravet kodriver	K*
Alm. kællingetand	N*
Knold-ranunkel	*
Rundbælg	N*
Gul snerre	N*
Kornet stenbræk	*
Bidende stenurt	N*
Fåre-Svingel	NS*

Stjerne-arterne hos Leth (2006) er:
Dunet vejbred (AP), stribet kløver (HP), udspærret dværgbunke (UP), vår-vikke (HP), gul evighedsblomst, bakke-jordbær (UP (A)), segl-sneglebælg (HP), kegle-limurt (VU), liden sneglebælg (næsten truet), nikkende kobjælde (ansvarsart).

I lavningerne er vegetationen mere gødningspræget, og næsten alle problem-arterne herunder stammer fra 5-m cirklen 413,2, som netop er lagt i en lavning.

#-arter fra hele overdrevet: Gyvel, hvid kløver, vild kørvel, stor nælde, alm. rajgræs, enårig rapgræs, rejnfan, kruset skræppe, blød storkenæb, ager-tidsel, horse-tidsel, tusindfryd, tofrøet vikke,

Overdrev 417

Overdrev 417 er meget stort, og det går fra grusvejen før P-pladsen ved Vindekilde og ud til Gabelav-overdrevet. Det er ca. 1 km langt og ca. 400 m bredt og er på ca. 40 ha.
Overdrevet er bakket og falder ned imod kysten fra den 60 m høje bakke Rullehøj. Det er afskåret fra kysten af overdrevet Gabelav. Dyrkningen af jordstykket hørte op i 2007, og den sandede jord blev ikke tilsået men lå bar (ifølge Morten Lindhardt). Jorden er ekstrem sandet og arealet har hurtigt udviklet sig til et tørt overdrev. Der har endnu ikke været køer på overdrevet i år.

Overdrev 417 gennemskæres fra nord til syd af et dige, hvor floraen er meget anderledes end på overdrevet. Vi har delt registreringen i to arealer, overdrevet V 417, som ligger vest for diget, og et Ø417 med med bl.a. Rullehøj.

Overdrev V417

Øst for P-pladsen ved Vindekilde er der et ca. 100 m x 30 m stykke, som er hegnet af fra det øvrige overdrev, og det græsses derfor ikke. Her fandt vi ca. 100 stk. Kegle-Limurt, som er regionalt rødlistet som ”Sårbar”(VU) (Leth 2006), men den er ikke nationalt rødlistet. Den findes også fåtalligt på det græssede overdrev.

Det græssede overdrev er meget sandet og eksponeret imod syd, hvilket gør, at vegetationen er meget lav og med en del enårige arter tilpasset de tørre forhold. Måske spiller det også ind, at der ikke er tilsået med græs og kløver efter opdyrkningen ophørte i 2007. De dominerende arter er alm. spergel, tidlig dværgbunke, alm. kongepen, håret høgeurt og tofrøet vikke. Et par ret ualmindelige arter er alm. spergel og sand-vikke.

Vi har lagt 5 m cirklen med den gode vegetation noget imod syd ((V417,1) og cirklen med den ringeste vegetation (V417,2) mod nord i en lavning, hvor vegetationen virker eutrofieret.

Arter på overdrev V417	**Symbol**
Tidlig dværgbunke	NS*
Vej-engelskgræs	NS*
Mark-frytle	NS*
Vellugtende Gulaks	S*
Håret høgeurt	NS*
Femhannet hønsetarm	*
Knold-ranunkel	*
Gul snerre	*
Fåre-Svingel	NS*

Stjerne-arterne hos Leth (2006) er:
Kegle-limurt ((VU), vår-vikke (HP), stribet kløver (HP), gul evighedsblomst (AP), nikkende limurt (HP) og udspærret dværgbunke (UP).

#-arter: Alm. fuglegræs, draphavre, hvid kløver, vild kørvel, vej-mælkebøtte, rejnfan, kruset skræppe, blød storkenæb, tusindfryd, tofrøet vikke,

Overdrev Ø417

Overdrevet ligner selvsagt V417 meget, men det er dobbelt så stort, eksponeringen imod syd er mere udtalt pga. den 60 m høje Rullehøj, og en stor del af vegetationen er meget lav og sparsom med tørkepræget vegetation. Nogle steder er vegetationen i en tilstand, som nærmer sig EU habitatnaturtypen 6120 ”Tørt Kalksandsoverdrev”, hvilket er en prioriteret naturtype.

I dokumentationsfeltet Ø417,1 mener vi, at overdrevet har udviklet sig til en ægte ”6120 Tørt Kalksandsoverdrev”. På stedet findes der kegle-limurt i tusindvis, og her findes også den rødlistede liden sneglebælg, som regnes for ”Næsten Truet (NT) i Danmark. Peter Leth skriver om kegle-limurt, at arten oprindeligt er indslæbt til Danmark og derfor ikke burde medtages på den regional rødliste, som principielt kun skal indeholde naturligt hjemmehørende arter. Men den medtages

alligevel, da den synes fuldt naturaliseret, og ”dels fordi den med rimelighed kan siges at være karakteristisk for den sjældne naturtype ”Tørt Kalksandsoverdrev” (Leth 2006 side 182). Af andre arter, som karakteriser naturtypen, er der også i 5 m cirklen: Gul evighedsblomst, femhannet hønsetarm, vår-vikke, liden sneglebælg, sand-rottehale, udspærret dværgbunke, stribet kløver, mark-bynke, gul kløver, bakke-forglemmigej samt altså kegle-limurt. Desuden er der en del bar jord (sand) mellem planterne, hvilket også karakteriserer naturtypen.

Naturtype 6120 ”Tørt kalksandsoverdrev” fra Ø417 set imod Rullehøj

Nærbillede af kegle-limurt i trængsel, som de står på forrige foto.

Arter på overdrev Ø417	**Symbol**
Tidlig dværgbunke	NS*
Vej-engelskgræs	NS*
Flipkrave	NS
Mark-frytle	NS*
Vellugtende gulaks	S*
Alm. gyldenris	*
Håret høgeurt	NS*
Smalbladet høgeurt	NS*
Femhannet hønsetarm	*
Knold-ranunkel	*
Rundbælg	N*
Gul snerre	*
Fåre-svingel	NS*

Stjerne-arterne hos Leth (2006) er:
Dunet vejbred (AP), kegle-limurt ((VU), vår-vikke (HP), stribet kløver (HP), gul evighedsblomst (AP), nikkende limurt (HP), sand-rottehale (UP), udspærret dværgbunke (UP).

#-arter: Draphavre, alm. fuglegræs, rød-kløver, vild kørvel, vej-mælkebøtte, alm. rajgræs, rejnfan, blød storkenæb, ager-tidsel, horse-tidsel, tusindfryd, tofrøet vikke.

Overdrev Ø417 set fra Rullehøj og ned imod Vindekilde.

Overdrev 421

Overdrevet ligger nord for grusvejen, som her er asfalteret, og det er det østligst beliggende overdrev på Røsnæsspidsen. Det domineres af Langemose, som er en sø omgivet af mose. En mindre sø NØ for Langemosen er gravet i 2014. Område 421 afgrænses imod nord af to hegn med en vej imellem. Langemosen er en fin sø med en mose mod vest, som er domineret af nogle gamle og store tuer af topstar. Et større område rundt om mosen er markeret af en lav vold, og det er vores gæt, at arealet mellem vold og mose aldrig har været dyrket. Det domineres af høj vegetation og en hel del træer, og vi anser det ikke rigtig for et overdrev. Vi har ikke registreret planter indenfor dette område. Køerne har adgang derind, men vegetationen er alligevel ret høj.

Overdrevet er meget varieret, og størstedelen ligger hen i halvlangt græs- og urtevegetation, da køerne (27-5-19) endnu ikke har græsset stedet. Imellem den halvlange vegetation findes partier med lavere vegetation, som udgøres af en fin overdrevsflora med håret høgeurt, tidlig- og udspærret

dværgbunke, og ret spredt står gode overdrevsarter som vej-engelskgræs, tjærenellike, museurt sp. vellugtende gulaks og også kegle-limurt i ret stort antal (hundreder). På dette sted har vi registreret en 5 m cirkel,(421,2), og cirkel-arealet er faktisk på vej imod EU-Naturtype 6120 ”Tørt Kalksandsoverdrev”. De fine stykker overdrev udgør skønsmæssigt 20%.

På en del steder er vegetationen meget frodig med f.eks. massiv forekomst af vild kørvel eller af høje urter og store græsser. En af de almindeligste planter på overdrevet er den ellers sjældne sand-vikke, som især nord for Langemose dominerer nogle steder.

Det meste af overdrevet er eksponeret imod syd. Der er mindre arealer som en gammel grusgrav eller rævegrave, hvor vegetationen er forstyrret, så sandbunden blottes. Desuden er overdrevet stort. Alt dette gør, at det samlede artsantal er højt, nemlig 127 arter.

Arter på overdrev 421	**Symbol**
Tidlig dværgbunke	NS*
Vej-engelskgræs	NS*
Mark-frytle	NS*
Vellugtende gulaks	S*
Håret høgeurt	NS*
Smalbladet høgeurt	NS*
Femhannet hønsetarm	*
Alm. kamgræs	*
Stor knopurt	K*
Knold-ranunkel	*
Gul snerre	N*
Tjærenellike	*

Stjerne-arterne hos Leth (2006) er:
Dunet vejbred (AP), kegle-limurt ((VU), vår-vikke (HP), stribet kløver (HP), gul evighedsblomst (AP), udspærret dværgbunke (UP).

#-arter: Gråbynke, draphavre, alm. fuglegræs, hvid-kløver, alm. kvik, vild kørvel, vej-mælkebøtte, stor nælde, enårig rapgræs, rejnfan, butbladet skræppe, kruset skræppe, burre-snerre, blød storkenæb, ager-tidsel, horse-tidsel, tusindfryd, glat vejbred, tofrøet vikke.

Det store overdrev 421 med Langemosen i mellemgrunden.

Sand-vikke
Sand-vikke er en ret sjælden til sjælden plante i Danmark, som dog findes i det meste af landet (Hartvig 2015). Den er ikke rødlistet, da den muligvis er indslæbt og derfor ikke vurderes til rødlisten. Da den er ualmindelig talrig i overdrev 421, nævnes den alligevel her.

Sand-vikke er en meget iøjnefaldende plante, se foto herunder, og den findes talrigt i 417, 421 og 423.

Sand-vikke, almindelig i 417, 421 og 423, men ret sjælden i Danmark.

Overdrev 423

Overdrevet ligger nord for 421 og går næsten helt ud til nordkysten af Røsnæs. Det er hegnet af fra kysten og af en bræmme, som angives at være et §3-overdrev. Imidlertid er bræmmen domineret af vild kørvel (se foto), og bræmmen kunne med fordel indlemmes i overdrevet 423. Bakkekammen, hvor fotoet side 20 er taget, er mere end 30 m høj, og det meste af overdrevet er nordvendt.

Vegetationen er for det meste ganske høj (15-50 cm) og græsrig. Der er endnu ikke sat dyr på overdrevet her 29-5-19. På toppen af bakken er vegetationen lavere, se foto og floraliste 423,3. Andre steder er vegetationen mere langhåret, og på en højderyg nær kysten er vegetationen helt domineret af en tæt gold hejre bestand (5-m cirkel 423,2). Især i lavninger er vegetationen høj og tæt og domineret af høje urter og især græsser.

Arter på overdrev 423	**Symbol**
Vej-engelskgræs	NS*
Håret høgeurt	NS*
Alm. kamgræs	*
Alm. knopurt	K*
Alm. kællingetand	N*
Knold-ranunkel	*
Rundbælg	N*

Stjerne-arterne hos Leth (2006) er:
Dunet vejbred (AP), stribet kløver (HP), udspærret dværgbunke (UP),

#-arter: Draphavre, hvid-kløver, vild kørvel, vej-mælkebøtte, stor nælde, alm. rajgræs, enårig rapgræs, rejnfan, kruset skræppe, blød storkenæb, ager-tidsel, horse-tidsel, tusindfryd, tofrøet vikke.

Overdrevet 423 set fra bakkekammen og imod den nyligt gravede sø, hvor der er klokkefrøer. Carsten er i gang med at registrere arter i 5-m cirklen 423,3 som er et bedre del af overdrevet domineret af fin kløver. Ud mod havet ses en lysende hvid bræmme af vild kørvel på §3-arealet hegnet af fra overdrev 423.

Diskussion af overdrevenes kvalitet

Overdrevenes kvalitet fremgår af tabellen side 21 under Naturtilstandsindex. Alle overdrevene har høje strukturindex'er (0,6-0,8: ”God naturtilstand”, 0,8-1: ”Høj naturtilstand, Bios.au.dk) og lavere artsindex'er. De høje strukturindex'er skyldes Naturstyrelsens hensigtsmæssige drift, og de lave artsindex'er skyldes overdrevenes unge alder.

Efter at dyrkningen ophørte i 2007 fik aralerne øst for Naturskolen lov til at ligge hen, og den naturlige flora indfandt sig på bar jord. (Morten Lindhard, pers. medd.). Omvendt blev de store overdrev syd for og vest for Naturskolen, hvor dyrkning ophørte i 1994, behandlet med Roundup,

pløjet, gødet og tilsået (Morten Lindhard (pers. medd)). Om dette har indflydelse på, hvor hurtigt overdrevene opnår en naturlig flora, er muligt.

Mens strukturen er ret ens overdrevene imellem, så er floraen forskellig. Tabellen herunder viser det samlede resultat.

Overdrev	**Alder i år**	**Struktur-index**	**Arts-index**	**Samlet index**	**Problem -arter**	**Antal stjernearter**	**Arter ialt**
404	25	0,97	0,32	0,58	13	18	66
405	25	0,95	0,19	0,5	12	17	62
406	25	0,95	0,38	0,61	16	25	71
409	25	0,8	0,24	0,46	18	15	77
410	25	0,88	0,24	0,49	21	22	95
413	25	0,88	0,47	0,63	18	23	86
V417	12	0,94	0,26	0,53	16	18	74
Ø417	12	0,94	0,32	0,57	19	25	94
421	12	0,81	0,2	0,44	27	24	127
423	12	0,77	0,13	0,39	21	13	85

Overdrevene omlagt fra hhv. 1994 og 2007 på Røsnæsspidsen, og de data, som vi har indsamlet gennem maj 2019. Efter inspiration fra Vinther et al (2017).

Generelt kan man sige, at jo tørrere et overdrev er, desto bedre er floraen. Dvs. jo mere kuperet, jo mere eksponeret imod syd (og vest), og jo mere sandet jorden er, desto bedre flora. Omvendt er der langt flere problem-arter i lavninger, da regnvandet åbenbart skyller næringssaltene ned i lavningerne.

Vi har i øvrigt fundet god overensstemmelse med undersøgelser foretaget på Naturstyrelsen Fyns arealer, som kommer frem til: Overdrevets kvalitet er afhængig af, at der er kort afstand til gamle overdrev, og at der er et relativt stort areal med gammelt overdrev tæt på det nye. Desuden skal der ske en effektiv afgræsning af de nye overdrev (Vinther et.al. 2017).

Om de nye overdrev

Overdrevene omtales herunder i rækkefølge fra de ringeste til de bedste.

Overdrev 423 (Naturtilstandsindex: 0,39) helt imod nordøst er det botanisk set ringeste af de 9 nye overdrev. Der er kun 13 stjerne-arter og hele 21 problem-arter. Overdrevet er kun 12 år gammelt og tilmed nordvendt.

Overdrev 421 (Naturtilstandsindex 0,44) lige syd for 423 er også omlagt i 2007, men det har langt flere stjerne-arter, nemlig 24 stk. Overdrev 421 har dog flest problem-arter af alle overdrevene, nemlig 27 stk. Partierne tættest på vejen er sydvendte og her findes en del stjerne-arter. Ellers fremstår overdrevet, som endnu ikke var afgræsset, ret næringsrigt og græsrigt.

Overdrev 409 (Naturtilstandsindex: 0,46) mod nord og vest for Naturskolen har få stjerne-arter, jorden er meget leret nær Naturskolen og forekommer at være meget næringsrig. Der er ingen sydeksponerede partier.

Overdrev 410 (Naturtilstandsindex: 0,49) og **overdrev 405** (0,50) ligner hinanden meget, og de græsses sammen med 404 i én fælles fold. Alle 3 overdrev domineres af knold-ranunkel, hvilket for os at se karakteriserer et ”overdrev” og ikke bare en udyrket mark. 410 er ganske kuperet med den mere end 30 m høje Trællebakke, som i øvrigt er meget sandet. Det giver stor variation i eksponering og landskab med mange stjerne-arter til følge, mens en fangfold mod øst også medfører en del problem-arter.

Overdrev 417 (Naturtilstandsindex V: 0,53 og Ø: 0,57) er omlagt i 2007, men det er meget anderledes end de øvrige 2 overdrev fra 2007 (421 og 423). Selv om det endnu ikke var afgræsset i år, var vegetationen ganske lav sidst i maj. Jorden virker ekstrem sandet og overdrevet er sydvendt pga. Røsnæsspidsens højeste bakke Rullehøj på 60 m. Overdrev 417 er Røsnæsspidsens største, ca. 40 ha, så derfor har vi delt det op i et Ø417 og et V417 mht. floralister og cirkler.

Overdrevet er floristisk set meget fint og næringsfattigt, og der er hele 25 stjerne-arter alene på Ø417. Dele af de sydvendte bakker på Ø417 falder ind under EU-Naturtype 6120 ”Tørt kalksandsoverdrev”.

Overdrev 404 (Naturtilstandsindex 0,58) ligner som nævnt 405 og 410 en del, men nær kysten ligger 404 op til et §3-overdrev, og her har udviklet sig et flot overdrev (se foto side 5) med bl.a. meget engelskgræs.

Overdrev 406 (Naturtilstandsindex 0,61) har med et naturtilstandsindex på over 0,6 udviklet sig til en ”Gunstig naturtilstand”. Overdrevet er bakket, meget sandet, sydvendt og tilmed ganske stort. Det grænser op til et ugræsset, smalt §3-overdrev langs nordkysten. De 25 stjerne-arter må ses i dette lys.

Overdrev 413 (Naturtilstandsindex 0,63) er det bedste af alle overdrevene med et artsindex på 0,47 som er det højeste af alle overdrevene. Det ligger lige op til Vindekilde, og køerne går frit mellem Vindekilde og 413. Eksponeringen er imod syd og vest, og jorden er meget sandet. Mod vest er jordbunden anderledes i retning af et kalkoverdrev med stjerne-arterne hulkravet kodriver, dunet vejbred og stor knopurt. Ret store dele af det sydøstlige overdrev betegner vi som en EU-Naturtype 6120 ”Tørt kalksandsoverdrev”. Overdrevet blev omlagt 1994.

Fredede planter på Røsnæsspidsen

Slår man op på Nettet på ”Danmarks Naturdata” og søger på Statens arealer på Røsnæsspidsen under ”Fredede”, står der foruden dyrene (klokkefrø, hugorm, osv.) kun én planteart, nemlig en gammel iagttagelse fra 1995 af tyndakset gøgeurt i Vindekilde foretaget af Vestsjællands Amt. Vi vil gerne opdatere dette.

Her i 2019 findes der mindst 3 arter af gøgeurter på Statens arealer, og de findes alle i Vindekildeområdet.

Tyndakset gøgeurt

Vi besøgte kortvarigt d. 16-5-2019 et mindre overdrev ovenfor skrænten øst for kilden i Vindekilde og talte her 10 blomstrende tyndakset gøgeurt på UTM-koordinaten:

Tyndakset gøgeurt
X: 619013
Y: 6178089

Vores besøg var som nævnt kortvarigt, og der kan sagtens være flere tyndakset gøgeurter end det. Tidligere har der også været tyndakset gøgeurt rundt i krattet syd for koordinaterne.

Umiddelbart virker det som om, at der i dag er færre end tidligere. I 1995 talte Birger Prehn og HGC 172 stk, hvor maximalt halvdelen blomstrede (Christiansen, Hansen og Prehn, 1995).

Maj-gøgeurt

Vi så d. 16-5-19 en enkelt maj-gøgeurt lige vest for selve Vindekilde-løbet på koordinaten:

Maj-gøgeurt
X: 618927
Y: 6178075

Det enkelte eksemplar sås første gang af HGC i 2011. Det kan godt være samme eksemplar, som stadig står i det i øvrigt meget fine kær.

Kødfarvet gøgeurt

Vi talte d. 16-5-19 ca. 15 stk afbidte kødfarvet gøgeurt lidt længere vestpå i kæret, hvor også maj-gøgeurt står, på følgende koordinat:

Kødfarvet gøgeurt
X: 618907
Y: 6178106

HGC så første gang forekomsten med Dansk Botanisk Forenings ekskursion til b.a. Vindekilde i 2017 (Adsersen 2017). Dengang stod der ca. 10 stk. blomstrende kødfarvet gøgeurt på samme sted.

Biblomst
En 4. orkidé er meldt som forekommende på Røsnæsspidsen, nemlig biblomst. I URT 2018 står om biblomst: "... på Røsnæs blev en plante fundet den 20. juni på en af de marker, der blev udlagt til vedvarende græs omkring 1990". Nyheden blev viderebragt af skovfoged Carsten Poulsen (Jannerup 2017).

RØDLISTEDE ARTER PÅ DE NYE OVERDREV
Vi har fundet to rødlistede arter på de nye overdrev, enblomstret fladbælg og liden sneglebælg. Enblomstret fladbælg står dog lige udenfor det indtil 1994 dyrkede overdrev 406 og altså lige nord for overdrevet. Området er det §3-registrerede overdrev mellem 406 og kystskrænten.

Da enblomstret fladbælg ikke står i "Danmarks Naturdata" under "Rødlistede" på Røsnæsspidsen, behandler vi arten herunder.

Enblomstret fladbælg
Enblomstret fladbælg er rødlistet som "Sårbar" (VU) på den danske rødliste. Den findes på Hammershus (Bornholm), Møn, Rørvig, Samsø, Hesselø, Hjelm og nu også på Røsnæsspidsen (Hartvig 2015).

Den blev første gang fundet på Røsnæsspidsen af Kathrine Jul Hammer og en veninde i 2011. Samme år fandt Birger Prehn og Ebbe Larsen (Naturstyrelsen) frem til stedet, og siden har Birger, HGC og CC fulgt bestanden. Tabellen herunder viser, at antallet har stabiliseret sig på ca. 300 stk, men arten er enårig og kan derfor svinge meget i antal.

Årstal	Antal
2011	3
2012	26
2013	14
2014	69
2015	302
2016	4
2017	243
2018	Ikke talt
2019	295

Enblomstret fladbælg på Røsnæsspidsen

Enblomstret fladbælg står oppe langs skrænten på nordkysten mellem Skanseskoven og skoven på selve spidsen. Her står den syd for og i kanten af et slåenkrat og ud på den slåede sti. Den står på en strækning på 20-30 m. Den er ikke let at tælle, da de ikke-blomstrende individer forsvinder noget i den øvrige vegetation, så tallene er minimumstal. Det har undret os, at den ikke spreder sig sydover og ud på overdrevet eller i det mindste ud på de ca. 10 m, som findes mellem slåenkrattet og hegnet ind til overdrevet.

UTM-koordinaterne for planten er:

Enblomstret fladbælg
X: 618288
Y: 6179045

Enblomstret fladbælg på Røsnæsspidsen. Foto Ole Agerbæk. Øvrige fotos er af HGC.

Liden sneglebælg

Vi fandt liden sneglebælg i beskeden mængde på en sydvestvendt skråning neden for Rullehøj i 5m-cirklen på overdrevet Ø417 med koordinaterne:

Liden sneglebælg
X: 619255
Y: 6178136

Den findes desuden udbredt på den sydøstlige del af overdrevet 413 lige nord for Vindekilde.

Liden sneglebælg er en sjælden plante, som nu kun findes i NV-Sjælland, Lolland-Falster, Møn, Bornholm, Samsø og Djursland (Hartvig 2015). Den er klassificeret som ”Næsten Truet” (NT) på Den Nationale Rødliste.

Liden Sneglebælg findes lokalt både i Vindekilde og Gabelav, så der er ikke langt herfra og til de nye forekomster. Desuden findes den udenfor Røsnæsspidsen langs sydsiden af Røsnæs fra Ulstrup og til Strandhotel Røsnæs, Restaurant Næs (Christiansen, Prehn og Agerbæk 2009). I 2017 har vi også fundet den på græsplæner i Kystskoven ved Kalundborg (Christiansen og Clausen 2017).

LITTERATUR

Adsersen, Henning 2017: Masser af Storebæltsarter. - URT 2017:3 side14-18.

Bios.au.dk

Christiansen, Hans Guldager, Palle Hansen og Birger Prehn 1995: De vilde orkidéer ved Kalundborg. Upubliceret.

Christiansen, Hans Guldager, Birger Prehn og Ole Agerbæk 2009: Floraen på Røsnæs og Asnæs' sydvendte skrænter. - Kalundborg kommune.

Christiansen, Hans Guldager og Carsten Clausen 2017: Kystskoven ved Kalundborg – botanik og historie. - Upubliceret.

Hartvig, Per 2015: Atlas Flora Danica. - Gyldendal.

Jannerup, Peter 2018: Årets fund ØST. - URT 2018:1 side 20-27.

Leth Peter 2006: Status for Vestsjællands Flora 2006 – en kommenteret regional rødliste og positivliste. - Dansk Botanisk Forenings hjemmeside (www.botaniskforening.dk).

Naturdata.miljoeportal.dk

Stoltze M og S Pihl (red.) 1998: Gulliste 1997 over planter og dyr i Danmark. - Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser og Skov- og Naturstyrelsen.

Vinther, Erik, Jonas Hansen, Jesper Vagn Christensen, Søren Kirk Strandgaard, Annette Strøm Jacobsen, Hans Brendstrup og Nicolaj Lundberg Aaskoven 2017: Nye overdrev på Naturstyrelsen Fyns arealer. - Vand & Jord nr. 4, dec. 2017, pp. 164-168.